

# SOURCE SHEETS: IS BEING GOOD THE MOST IMPORTANT THING?

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

*These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d" to be published in the future.*

## (1) ירושלמי נדרים ל:

ואהבת לרעך כמוך. רבי עקיבה אומר זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר (בראשית ה) זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה.

## (2) שבת לא.

מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור.

## (3) דברים טז:

צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך:

## (4) מיכה ו: ח ופירוש אבן עזרא

הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך כי אם-עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם-אלקיך: הגיד - זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם ד' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוננו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך קשי עורף:

## (5) דברים ו: יח ופירוש הרמב"ן

ועשית הישר והטוב בעיני ד' למען ייטב לך ובאת וירשת את-הארץ הטובה אשר-נשבע ד' לאבותיך: וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, ...

## (6) שמות טו: כו ומכילתא בשלח "ויסע" א שמות טו: כו

ויאמר אם-שמוע תשמע לקול ד' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל-חקיו כל-המחלה אשר-שמתי במצרים לא-אשים עליך כי אני ד' רפאך: והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימיו ומעלין עליו כאלו קיים את כל התורה כולה.

## (7) מכילתא בשלח על שמות טו: כו

הישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימיו ומעלין עליו כאלו קיים את כל התורה כולה.

## (8) סנהדרין קב.

אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר (בראשית ו') כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ.

## (9) אבן שלמה א: ב

עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו למה לו חיים?

### 10 שבת לא.

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורבייה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר?

### 11 מכות כד.

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה... בא דוד והעמידן על אחת עשרה... בא ישעיהו והעמידן על שש, דכתיב: (ישעיהו ל"ג) "הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד אוטס אזנו משמוע דמים ועוצם עיניו מראות ברע". (1) "הולך צדקות" זה אברהם אבינו, דכתיב: (בראשית י"ח) "כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'". (2) "ודובר מישרים" זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים. (3) "מואס בבצע מעשקות" כגון ר' ישמעאל בן אלישע. (4) "נוער כפיו מתמוך בשוחד" כגון ר' ישמעאל בר' יוסי. (5) "אוטס אזנו משמוע דמים" דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, כגון ר"א ברבי שמעון. (6) "ועוצם עיניו מראות ברע" כדרכי חייא בר אבא, דאמר ר' חייא בר אבא: זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. וכתב: (ישעיהו ל"ג) "הוא מרומים ישכון [וגו]".

### 12 מדרש ילקוט שמעוני, שמואל א' כה: קלד, מדרש שמואל כג: ח.

...ללמדך שכל הכופר בגמילות חסדים ככופר בעיקר.

### 13 בראשית יח: ט

כי ידעתינו למען אשר יצוה את-בניו ואת-ביתו ואת-אחרי ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' על-אברהם את אשר-דבר עליו:

### 14 אהבת חסד, הקדמה ב

... מכתב סתם את הדרך בה"א הידיעה, ולא באר איזה דרך, מסתמא היא הדרך הכבושה אשר דרך בה אבינו הראשון, הוא אברהם, שהיה דבור כל ימיו במידת חסד...

### 15 בבא קמא ק.

כדתני רב יוסף: (שמות י"ח) "והודעת להם" זה בית חיהם, "את הדרך" זו גמילות חסדים, "ילכו" זו ביקור חולים, "בה" זו קבורה.

### 16 דברים יג: ה, כח: ט וסוטה יד.

אחרי ד' אלקיכם תלכו ואתו תיראו ואת-מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו: יקימך ד' לו לעם קדוש כפאשר נשבע-לך כי תשמר את-מצות ד' אלקיך והלכת בדרכיו:

מאי דכתיב: (דברים יג) אחרי ה' אלקיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה? והלא כבר נאמר: (דברים ד) "כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא" אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים הקב"ה ביקר חולים, דכתיב: (בראשית יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים הקב"ה ניחם אבלים, דכתיב: (בראשית כה) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים הקב"ה קבר מתים, דכתיב: (דברים לד) ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים.

### 17 סוטה יד.

תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחילתה גמילות חסדים, דכתיב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" וסופה גמילות חסדים, דכתיב: "ויקבר אותו בגיא."

### 18 שמונה עשרה, ברכות #1 #2

...גומל חסדים טובים... מכללל חיים בחדסד. מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים. ירופא חולים ומתיר אסורים...

### 19 שמירת הלשון א: ז

ובקאמת מה מאד גדולה מצוה זו בעיני ה' יתברך, שעליה נאמר (מייכה ו' ח'), "הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד" וגו'. ואמרו חז"ל (ספ"ה מ"ט ע"ב), עשות משפט - זה הדין, ואהבת חסד - זו גמילות חסדים, וגם הוא מקיים בזה המצוה ד"והלכת בדרכיו", כדאיתא בספרי על הפסוק (דברים כ"ח ט'), "ללכת בכל דרכיו" - אלו דרכי הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות ל"ד ו'), "ה' ה', קל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד" וכו'. ואמרונו (בבא מציעא ל' ע"ב), תני רב יוסף (שמות י"ח כ'), "והודעת להם את הדרך" - זו גמילות חסדים:

**20 עמוס ב:ז, ה:ז, מיכה ו:י'-יא, ירמיהו ט:ד, ז:ט, ה:ב, כב:יג, מיכה ב:ב**  
השאלפים על-עפר-אָרץ בְּרֹאשׁ דְּלִים וְדָרָךְ עֲנוּיִם יִטּוּ וְאִישׁ וְאִבּוֹ יִלְכוּ אֶל-הַנְּעִרָה לְמַעַן חַלַּל אֶת-שֵׁם קִדְשִׁי:

ההפכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו:  
הוי בנה ביתו בלא-צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן-לו:  
עוד האש בית רשע אצרות רשע ואיפת רזון זעומה: האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה:  
ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר-שקר העוה נלאו:  
הגנב רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבצע ולהלך אחרי אלהים אחרים אשר לא-ידעתם:  
ואם חי-ד' יאמרו לכן לשקר ישבעו:

### **21 תהילים טו**

מזמור לדוד ד' מי-יגור באהלך מי-ישכן בהר קדשך: הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו: לא-רגל | על-לשנו לא-עשה לרעהו רעה וחרפה לא-נשא על-קרבו: נבזה בעיניו נמאס ואת-יראי ד' יכבד נשבע להרע ולא נמר: כספו לא-נתן ונשף ונשחך על-נקי לא-לקח עשה אלה לא ימוט לעולם:

### **22 סידור, ברכות השחר**

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה:  
אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ואלו הן.  
כבוד אב ואם. וגמילות חסדים. ובקור חולים. והכנסת אורחים. והשפמת בית הכנסת. והבאת שלום בין אדם לחבירו. ובין איש לאשתו. ותלמוד תורה כנגד כלם:

### **23 פירוש העמק דבר על דברים ו:יח**

**ועשית הישר והטוב** - עוד יש לעשות גמ"ח בין אדם לחבירו באותה שעה כמו שעשה יהושע ב"נ שתיקן אז עשר תקנות בין אדם לחבירו כדאי שלהי פ' מרובה:  
**למען ייטב לך ובאת וגו'** - שדברים אלו של גמ"ח מביאים טובה וברכה לעולם וה"ה שכל מצות אלו לעולם אלא באותה שעה מזהרים ביותר כמש"כ לעיל ועי' להלן י"ב כ"ח:

### **24 ויקרא יט:יח**

לא-תקם ולא-תטור את-בני עמך ואהבת לרעך כמוך אפי' ד':

### **25 מלאכי ב:י'**

הלוא אב אהד לבלנו הלוא א-ל אהד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו:

### **26 משלי כא:ג, סוכה מט:**

עשה צדקה ומשפט נבחר לד' מזבח:  
גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, שנאמר (משלי כא:ג) "עשה צדקה ומשפט נבחר לד' מזבח".

### **27 צפניה ג:יג**

שארית ישראל לא-עשו עולה ולא-ידברו כזב ולא-ימצא בפייהם לשון תרמית פי-המה רעו ורצו ואין מחריד:

### **28 אבות ד:יז**

הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה. מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא. מכל חיי העולם הזה:

### **29 משנה אבות ו:ט**

... לפי שבשעת פטירתו של אדם. אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות. אלא תורה ומעשים טובים בלבד.

### **30 סוטה ג:**

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב.

### **31 מדרש תהילים קיח:יז**

**פתחו לי שערי צדק** - לעולם הבא אמרו לו לאדם מה היה מלאכתך, והוא אומר מאכיל רעבים הייתי, והם יאמרו לו זה השער להי מאכיל רעבים הכנס בו, משקה צמאים הייתי, והם אומרים לו זה השער להי, מלביש ערומים הכנס בו, מלביש ערומים הייתי, והם אומרים לו זה השער להי, מלביש ערומים

הכנס בו, וכן מגדל יתומים, וכן עושי צדקה, וכן גומלי חסדים, ודוד אמר אני עשיתי את כולם, יפתחו לי את כולם, לכך נאמר פתחו לי שערי צדק אבוא בס אודה י-ה.

### **32) מדרש תנא דבי אליהו רבה יח**

וכן אמרו חכמים מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך הא כיצד עשה אדם דברים מכוערים ודברים שאינן ראויים מעשיו מרחיקים אותו מן השכינה שנאמר (ישעיהו נט: ב) "כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם וחסאתיכם הסתירו פנים מכם משמוע" אבל אם עשה אדם מעשים טובים מקרבין אותו אצל השכינה שנאמר (שם נז) "כי כה אמר רם ונשא וגוי' (ישעיה נז: טו)

### **33) שמות כ: יב, דברים כב: ו-ז, דברים כה: טו, מורה נבוכים ג: מח**

כַּבֵּד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכּוּ יְמֵיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ :  
כִּי יִקְרָא קוֹן-צַפּוֹר | לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ בְּכַל-עֵץ אוֹ עַל-הָאֶרֶץ אֲפָרָחִים אוֹ בִיצִים וְהָאֵם רִבְצָת עַל-הָאֲפָרָחִים אוֹ עַל-הַבִּיצִים לֹא-תִקַּח הָאֵם עַל-הַבָּנִים : שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת-הָאֵם וְאֶת-הַבָּנִים תִּקַּח-לָךְ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וְהֵאֲרַכְתָּ יְמֵיךָ :

אָבִיךָ וְצַדִּיק? הֲיָיָה לָךְ אִיפָּה שְׁלָמָה וְצַדִּיק? הֲיָיָה לָךְ לְמַעַן יֵאָרְכּוּ יְמֵיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ :

וזה הטעם גם כן בשילוח הקוף, כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכששלח האם ותלך לה, לא תצטער בראות לקיחת הבנים. ועל הרוב יהיה סיבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה: ואם אלו הצערים הנפשיים חסר התורה עליהם בבהמות ובעופות, כל שכן בבני האדם כולם.

### **34) פירוש רש"י על בראשית יא: לב**

וימת תרח בחרן - ...ולמה הקדים הכתוב מיתנו של תרח ליציאתו של אברם... לפיכך קראו הכתוב מת, (ס"א ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים...

### **35) שמירת הלשון א: ז**

... וּבָזָה מְעוֹרָר מִדַּת הַחֶסֶד לְמַעַלָּה, כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ חַז"ל, שְׁאוּמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכֵּה אֱלוֹ, שֶׁהוּן בְּעֶצְמוֹן צָרִיכִין חֶסֶד, עוֹשִׁין חֶסֶד זֶה עִם זֶה, אֲנִי, שְׁאֲנִי מְלֵא חֶסֶד וְרַחֲמִים, עַל אַחַת כְּפֶה וּכְפֶה ... עוֹד אֲמְרוּ חַז"ל (בְּיַלְקוּט תְּהִלִּים), הַחֶסֶד עוֹמֵד לוֹ לְאֲדָם עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת, שְׁנֵאֲמַר (תְּהִלִּים ק"ג י"ז), "וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו" וְכוּ', וּמִדָּה זֹה הִיא אַחַת מִשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁהִטְבְּעוּ בְּיִשְׂרָאֵל, בְּיִשְׁנִים, רַחֲמִימִים וְגוֹמְלֵי חֶסְדִּים, כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ חַז"ל (יְבָמוֹת ע"ט):

### **36) פירוש רש"י על בראשית ו: ט**

אלה תולדת נח נח איש צדיק - ... דבר אחר, ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים

### **37) מדרש ילקוט שמעוני תתקלז**

אמר רבי אלעזר בן עזריה מנין למאבד סלע ומצאו עני ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה, תלמוד לומר לגר ליתום ולאלמנה יהיה, והרי דברים קל וחומר ומה מי שלא נתכוון לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה, מי שמתכוון לזכות וזכה על אחת כמה וכמה.

### **38) ישעיה נו: א**

כֹּה אָמַר ד' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי-קִרְוֶה יְשׁוּעָתִי לְבוֹא וְצַדִּיקְתִּי לְהַגְלוֹת :

### **39) בראשית יח: ג ורש"י שם**

ויאמר אד-ני אם-נא מצאתי חן בעיניך אל-נא תעבר מעל עבדך :  
ויאמר אדני אם נא וגו' - והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירויץ ויכניס את האורחים,

### **40) מדרש ילקוט שמעוני יח: פב**

אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה דכתיב ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. אמר ר' אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אין קטן אומר לגדול המתן עד שאבוא אצלך אבל בהקב"ה כתיב אל נא תעבור מעל עבדך. אמר ר' יוחנן ששה דברים שאדם עושה אותם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים והשכמת בית המדרש ועיון תפלה והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות. ובהני שייכי נמי כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולן :

#### **41) כף החיים פלאגי ה:ו**

גדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש, ורב דימי אמר יותר מהשכמת בית המדרש, אמר רב יהודה אמר רב, גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, ומהדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אחד מהם הוא הכנסת אורחים, ובספר החסידים סימן כו כתב, בא וראה כמה גדול פת לעוברי דרכים, שהרי מיכה שעשה הפסל והעמידו אצל המשכן, עד שהיו מתערבים עשן הפסל ועשן המערכה, ואמר הקדוש ברוך הוא הניחו לו, לפי שהיתה פיתו מצויה לעוברי דרכים, ובמדרש רבה פרשת נשא אמרו דנכתב שמו של מיכה כשם הצדיקים, לפי שהיה מקבל אורחים:

#### **42) רמ"א, שולחן ערוך, אורח חיים שלג:א, ) ופירוש משנה ברורה ח**

וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר גם כן (ח) לצורך אורחים  
לצורך אורחים - שבעה"ב המזמנם עושה מצוה וכמו שאחז"ל דגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה.

#### **43) רש"י על בראשית יא:ט**

ומשם הפיצם - למד שאין להם חלק לעולם הבא, וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר, ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם, לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום:

#### **44) ברכות יט: , רמב"ם, הלכות שבת כו:כג, שולחן ערוך, יורה דעה, שעב:א**

תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה.  
גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.  
הגה כהן ששוכב ערום והוא באהל עם המת ולא ידע אין להגיד לו אלא יקראו לו סתם שיצא כדי שילביש עצמו תחלה אבל אם כבר הגידו לו אסור להמתין עד שילביש עצמו ... אבל אם ... טומאה דרבנן לביש עצמו תחלה גדול כבוד הבריות.

#### **45) ישעיהו נח:ה-ז**

הַכֶּזֶה יִהְיֶה צוֹם אֲבֹתֵיהֶם יוֹם עֲנוֹת אָדָם נִפְשׁוֹ הִלְכֵף כְּאִנְגֹּן רֵאשׁוֹ וְשָׁק וְאִפְרָ יִצְיַע הַלְזָה תִּקְרָא-צוֹם וְיוֹם רְצוֹן לַד' : הַלּוֹא זֶה צוֹם אֲבֹתֵיהֶם פִּתְחַ חֲרָצוֹת רָשָׁע הַתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפְשִׁים וְכָל-מוֹטָה תִּתְּנֶקוּ : הַלּוֹא פָּרַס לָרַעַב לַחֲמֵד וְעִנְיִים מְרוֹדִים תִּבְיֵא בֵּית כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוּ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְּעַלֶּם :

#### **46) ישעיה א:טו**

וּבְפָרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינֵי מִכֶּם גַּם כִּי-תִרְבּוּ תִפְלֶה אֵינִי שֹׁמֵעַ וְדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ :

#### **47) הושע ו:ו ומדרש ילקוט שמעוני תקכב**

כִּי חֲסֵד חֲפָצְתִּי וְלֹא-זָבַח וְדַעַת אֶלְקִים מַעֲלוֹת :  
"כי חסד חפצתי ולא זבח" אמר הקב"ה חביב עלי חסד שאתם גומלים זה לזה יותר מכל הזבח שזבח שלמה לפני.

#### **48) ישעיה ג:י' וקידושין מ.**

אָמְרוּ צְדִיק כִּי-טוֹב כִּי-טוֹב כִּי פְרִי מַעֲלִיָּהֶם יֹאכְלוּ" וְכִי יֵשׁ צְדִיק טוֹב, וְיֵשׁ צְדִיק שְׂאִינוּ טוֹב? אֵלֵּא, טוֹב לְשָׁמַיִם וּלְבָרִיּוֹת זֶהוּ צְדִיק טוֹב, טוֹב לְשָׁמַיִם וְרַע לְבָרִיּוֹת זֶהוּ צְדִיק שְׂאִינוּ טוֹב.

#### **49) בראשית ו:ה, ח:כא**

וַיִּרְא ד' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל-יֶצֶר מַחְשְׁבַת לְבוֹ רַק רַע כָּל-הַיּוֹם :  
וַיִּרַח ד' אֶת-רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ד' אֶל-לְבוֹ לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בְּעֵבוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעִרְיוֹ וְלֹא-אֶסָף עוֹד לְהַפּוֹת אֶת-כָּל-חַי בְּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי :

#### **50) סוכה נב.**

תנא ליה: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו אמר רבי יצחק: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, שנאמר (בראשית ו) רק רע כל היום.

#### **51) מדרש תנחומא, ויקרא ו**

אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי יצר הרע ששולט בכם הייתם חוטאים אבל לעולם הבא אני עוקר מכם...

**52) תהילים לד: יג, טו**

מי-הָאִישׁ הֶחֱפֵץ חַיִּים אֲהַב יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב : ... סוֹר מִרַע וְעֲשֵׂה-טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ :

**53) אבות ה: י'**

ארבע מדות באדם. האומר שלי שלי ושלך שלך. זו מדה בינונית. ויש אומרים זו מדת סדום.

**54) ויקרא יט: טז, שולחן ערוך, חושן משפט תכז: א**

לֹא-תִלְךָ רֶכֶל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל-דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ד':

הרואה את חבירו טובע בים או ליסטים באין עליו או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל ולא הציל, או ששמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו, או שידע בעכו"ם או באנס שהוא בא על חבירו ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך.

**55) מיכה ו: ח ופירוש אבן עזרא**

הגיד לך אָדָם מֵה-טוֹב וּמֵה-ד' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם-אֶלְקִיךָ :  
הַגִּיד - זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם ד' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנד רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוננו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך קשי עורף :

**56) ביצה לב:**

כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו.

**57) דרך ה', ב: ד**

ואז השגיח יתייש על כל בני האדם, וראה כל המדריגות שהיה ראוי שיקבעו בהם האנשים ההם כפי מעשיהם, וקבעם בהם בבחינתם השרשיית כמ"ש. והנה כפי מה שהונחו הם, כן נגזר עליהם שיהיו מוציאים התולדות, כפי מה שכבר שוער שהיה ראוי לשרש ההוא.

**58) רמב"ם, הלכות מתניים י': א, בראשית יח: יט**

חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה...  
כִּי יִדְעִיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אֲחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָוֹ ד' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ד' עַל-אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו :

**59) פירוש שפת אמת על פרשת לך לך, תרל"ה,**

ופי מו"ז ז"ל מ"ש מגן אברהם שהקב"ה הבטיח לו שיהי ממנו נקודה בכל איש ישראל אשר הוא יתי מגין עלי שלא יוכל לקלקל אותה כו'. ונקודה זו מסייע לכל איש ישראל כפי מדריגתו וז"ש מנח לא העמדתי מגינים כו'. והבן

**60) דברים ד: כ ופירוש רש"י שם**

וְאֶתְכֶם לָקַח ד' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִפּוֹר הַבְּרָזָל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה פְּיוֹם הַזֶּה :  
כּוּר - הוא כלי שמזקקים בו את הזהב:

**61) ישעיהו מח: י'**

הִנֵּה צִרְפְּתִיךָ וְלֹא בְּכֶסֶף בְּחִרְתִּיךָ בְּכוֹר עֲנִי :

**62) נדרים כ.**

תניא: (שמות כ) בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה, לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מיכן אמרו: סימן יפה באדם שהוא ביישן. אחרים אומרים: כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא, ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

**63) יבמות עט.**

אמר, שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים רחמנים, דכתיב: (דברים י"ג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך ביישנים, דכתיב: (שמות כ') בעבור תהיה יראתו על פניכם גומלי חסדים, דכתיב: (בראשית י"ח) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

#### **64 ירמיהו ט: כב-כג**

כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵלֵי יְהוָה הַגְּבוּר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֵל־יְהוָה יִתְחַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֶשְׂרוֹ : כִּי אִם־בְּזֹאת יְהוָה יִתְחַלֵּל הַשָּׁפֵל וְיִדַע אוֹתֵי כִּי אֲנִי ד' עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה בְּאֶרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חִפְצֵי נַאֲם־ד' :

#### **65 ערוך השולחן, חושן משפט תכז: י'**

ושאלתי מאת הרב החסיד למסור מפתח על המצוות מפני מה מברכין במקצתן ומקצתן אין מברכין עליהן כגון מי שעומד מפני רבו או חכם והנותן צדקה לעני והלואת מעות והשבת העבוט ושלוח הקן ומעקה ובקור חולים ונחום אבלים ומכניסי חתן וכלה לחופה ועל לקט שכחה ופרט ועוללות ופטר חמור עריפתו ונתינתו ונתינתו בכור לכהן וראשית הגז ומתנות ונותן שקלו וחזה ושוק ומגיש וסומך והבאת שלום ומורא וכבוד ומוכיח חבירו והשמטת כספים ושלוח עבדים ומשמח גר יתום ואלמנה והשבת אבדה וטעינה ופריקה ומצות חליצה ויבום עכ"ל ותירץ דכל מצוה שאינה בינו לבין עצמו אבל תלויה באחרים אי"צ לברך עכ"ל וכ"כ בתשו' הרשב"א סי' י"ח... דהאישי הישראלי מחוייב לעשות גם מצוות שכליות לא מפני השכל אלא מפני צווי הקדוש ברוך הוא כמש"כ והיה עקב תשמעון את המשפטים וגוי' כלומר אפילו המשפטים תשמע מה שצוה התורה ולא תעשה מפני שכלך אלא כשאר מצוות השמעיות מ"מ קדושת ישראל אינו ניכר כל כך בהשכליות כמו בהשמעיות כמ"ש חז"ל ביומא [ס"ז ב] ולכן לא תקנו ברכות על מצוות שכליות ודרך ארץ שיש מהם בכל אום ולשון ולא תקנו לברך אשר קדשנו במצוותיו אם כי אינם עושים רק מפני השכל.

#### **66 תהילים קמה: יז, ירמיהו ג: יב**

צְדִיק ד' בְּכָל־דַּרְכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו :

הַלֵּךְ וְקָרָאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאִמְרַתְּ שׁוֹבָה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל נַאֲם ד' לוא אפיל פני בְּכֶם כִּי חָסִיד אֲנִי נַאֲם ד' לֹא אֶטוֹר לְעוֹלָם :

#### **67 מדרש, ספרי עקב מט**

מה הקב"ה נקרא צדיק שני (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו אף אתה הוי צדיק. הקב"ה נקרא חסיד שנאמ' וחסיד בכל מעשיו אף אתה הוי חסיד.

#### **68 רמב"ם, מורה נבוכים א: נג**

שי' חסד' ענינו - הפלגה באי זה דבר שמפליגים בו. ושמשו בו בהפלגת גמילות הטוב יותר. וידוע שגמילות הטוב כולל שני ענינים, האחד מהם - לגמול טוב מי שאין חוק עליך כלל, והשני - להיטיב למי שראוי לטובה יותר ממה שהוא ראוי. ורוב שימוש ספרי הנבואה במלת 'חסד' הוא בהטבה למי שאין לו חוק עליך כלל. ומפני זה כל טובה שתגיע מאתו ית' תקרא 'חסד' - אמר, "חסדי יי אזכיר". ובעבור זה המציאות כולו - רצוני לומר, המצאת האלוה ית' אותו - הוא 'חסד' - אמר, "עולם חסד יבנה" - ענינו, 'בנין העולם חסד הוא'. ואמר ית' בסיפור 'מדותיו', "ורב חסד":

ומלת 'צדקה' היא נגזרת מ'צדק', והוא היושר, והיושר הוא - להגיע כל בעל חוק לחוקו ולתת לכל נמצא מן הנמצאות כפי הראוי לו. ולפי הענין הראשון לא יקראו בספרי הנבואה החוקים שאתה חייב בהם לזולתך, כשתשלם, 'צדקה' - כי כשתפרע לשכיר שכרו או תפרע חובך - לא יקרא זה 'צדקה'. אבל החוקים הראויים עליך לזולתך מפני מעלת המדות, כרפואת מחץ כל מחוץ, יקרא 'צדקה' - ומפני זה אמר בהשבת המשכון, "ולך תהיה צדקה" - כי כשתלך בדרך מעלות המדות כבר עשית צדק לנפשך המשכלת, כי שילמת לה חוקה. ומפני הקרא כל מעלת מדות 'צדקה' - אמר, והאמין ביי, ויחשבה לו צדקה" - רצוני לומר, מעלת האמונה; וכן אמרו ע"ה, "וצדקה תהיה לנו - כי נשמור לעשות וגו'": אבל מלת 'משפט' היא לשון במה שראוי על הנדון - יהיה זה חסד או נקמה:

#### **69 מדרש תהילים קמו**

לפיכך, אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן אינו יכול, מפני שלא היה אביו לא לוי ולא כהן. אבל מבקש להיות צדיק, אפילו היה גוי יכול להיות צדיק, שאין הצדיקים באין מבית אב אלא מעצמו.

#### **70 משנה אבות ה: י', יא, יג**

ארבע מדות באדם...שלי שלך ושלך שלך. חסיד.

ארבע מדות בדעות.... קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד.

ארבע מדות בנותני צדקה. ... יתן ויתנו אחרים. חסיד.

ארבע מדות בהולכי לבית המדרש. הולך ואינו עושה. שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך. שכר מעשה בידו. הולך ועושה. חסיד....

### 71) שבת קכ.

**משנה.** מצילין סל מלא ככרות אף על פי שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה, וחבית של יין. ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם. ואם היו פיקחין עושין עמו חשבון אחר השבת.  
**גמרא**.... ועיגול של דבילה כו'. חשבון מאי עבידתיה? מהפקירא קזכן אמר רב חסדא: מדת חסידות שנו כאן.

### 72) ירושלמי, תרומות מז.

עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזיל ליה ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה לן אנן מחרבין מדינתא סלק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי עלוי ולא אתגלי וצם כמה צומין ואיתגלי עלוי אמר ליה ולמסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים

### 73) רמב"ם, פירוש המשניות אבות ה: ז, ו: א

**וחסיד** - הוא האיש החכם כשיוסיף במעלה ר"ל במעלות המדות עד שיטה אל הקצה האחד מעט כמו שביארנו בפרק הד' ויהיו מעשיו מרובין מחכמתו, ומפני זה נקרא חסיד. לתוספתו, כי ההפלה בדבר יקרא חסיד תהיה ההפלה ההיא בטוב או ברע... הסתכל איך לא קרא הנבון הזכרן חסיד מפני שהיא מעלה שכלית וקראו חכם. חסיד עושה לפנים משורת הדין.

### 74) שמירת הלשון א: ז

...והיא גדולה יותר ממצוות הצדקה, כמו שאמרו חז"ל (בספ"ט מ"ט ע"ב) אמר ר' אלעזר, גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שאמר (הושע י"י"ב), "זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד". אם אדם זרע, ספק אוכל ספק אינו אוכל, אדם קוצר ודאי אוכל. תנו רבנן, בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה במקומו, גמילות חסדים בין בגופו בין במקומו, צדקה לעניים, גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים וכו'. והיא אחד מהדברים שהאדם אוכל פרוותיהו בעולם הזה, והקרו קנימת לו לעולם הבא, כדאיתא בפאה פרק א'.

...ומי שמעלים עיניו ממצוה זו, גדול עונו, כמו שכתב הרבנו יונה בשערי תשובה במאמר ס"ז על הפסוק (דברים ט"ו ט'), "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וכו', ורעה עינד" וכו'. וזה לשונו הטהור, למדנו מזה, כי הנמנע מלהלוות לעני, עובר בשני לאוין, שהם, השמר ופן. ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הזהרנו שלא נחדל מלהלוות מישראל דבר השמטה, אף כי בזמן שלא יפסיד חובו, כי יגדל חטא הקופץ ידו מלהלוות. ועל גדל העון קרא הכתוב מחשבת צר העין מלהלוות דבר בליעל. עד כאן לשונו.